

... אמנם נתקיימו ברבי ישראל דברי הכתוב (משלי טז, ז) "ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישרים אתו", כי גם ה"משכילים", אשר סיתם היה מלא לעג כלפי כל רב וגדול בישראל, התייחסו אליו בכל יראת הכבוד והדוממות; וכדאי להזכיר, כי משה ליב לילינבלום, שדרכו היה להתקיף במאמריו את גדולי הרבנים בזמנו — תרי כשפירסם אברתם מאפו את ספרו "עית צנוע", שבו התנפל על היהדות התורנית בכלל ועל הרבנים בפרט, יצא לילינבלום נגדו (במאמרו ב"השחר", שנה רביעית, עמוד תרמב ואילך), בחריפות על אשר הוא, שישב בקובנת, לא הזכיר כלל את רבי ישראל סאלנטר, שהוא "מן המצויינים שבפעם, והוא נעלה הרבה מאד על המון מאוני ליטא ורבניה", כי יש לו רעיון פנימי, והוא מזכיר שם גם כן, כי בחיות רבי ישראל בעיר מעמיל הוציא לאור מכתב-עתי בשם "התבונה", שהיה בו חלק גדול של אותן הדרשות ברעיון שלו, המעיד עליו כי אדם גדול הוא באמת... כי אמנם, היה רבי ישראל סאלנטר משכמו ומעלה גבוה מכל גדולי ישראל בדורו על-ידי שיטת מוסרו, לחלכה ולמעשה, — זכותו תגן עלינו ועל כל ישראל.

שמואל הכהן ויגרטן

חלוקת התורה לפרקים

א

בין כמה דברים נוצריים ש"חסתנו" אלינו ומעטים מגדולי ישראל התריעו נגדם ומשום כך נשתקעו בקרבנו וקנו זכות אורה בחיינו, נמצא אחד המונע גם בקודש הקדשים שלנו, בספר הספרים, והוא — חלוקת התנ"ך לפרקים. בראשית האלף הששי (חיינו, בהתחלת המאה השלוש עשרה למספרם) הנהיגה הכנסיה וויכוחים פומביים בין כמריה — על פי רוב מומרים — לבין גדולי ישראל שבדורות התם. כוונת הכנסיה היתה לתוכיח על ידי פסוקי התנ"ך נבואות על משיחם, וכדי שידעו הכמרים למצוא את הפסוק הדרוש לדרשותיהם, חילקו את תולגאט (התרגום הרומי של התנ"ך) לספרים ולפרקים. חלוקה זו נעשתה על ידי הקארדינאל הספרדי חוגו די ס"ט קארי (1244) ולדעת אחרים חיתה חלוקה זו מעשה ידי הבישוף מקנטבורי, סטיפן לאנגטון.

על יסוד חלוקה זו חיבר הכומר פרא ארלוטי את הקונקורדנציה לתנ"ך בשפה רומית.

כבר בראשית הופעתה של קונקורדנציה זו התחילו גם היהודים להשתמש בה ובוכוחיהם עם תנצרים נסתייעו גם הם בספר-עזר זה כדי לסתור את טענותיהם. יהודים העתיקו את הפרקים לתוך ספריהם ועל רשימה כזאת המכילה את הפרקים רשם סופר אחד בשם שלמה בן ישמעאל: "אלה הם

- 1 ע"י : כתבים נבחרים לאברתם ברלינר כרך ב מאמר : "חשפעת ספרי הדפוס על תרבות היהודים", הוצאת מוסד תרב קוק, תש"ט, ע' 134, ולשם הקיצור לחלן : ברלינר, וכן ספר "מסורת התנ"ך" לתרב ססח הכהן סינפר, ולנת תרס"ה, ע' 45—50 ולחלן : סינפר.
- 2 קדם לסרא ארלישי, הקרדינל חוגו די סנטו קארו, גם הוא חיבר קונקורדנציה לחלגאט. ראה על כך במאמר "המקרא והקונקורדנציה" לא, מ, הברמן, שהוא הקדמה ל"אוצר לשון המקרא", ירושלים תשי"ז, ע' כח ולחלן : הברמן.

פרקי הגוים הנקראים קאפיטולש של כ"ד ספרים ושמות כל ספר וספר בלשוננו והעתקתם מן שלהם, שיוכל אדם להשיב להם תשובה מזרה על שאלותיהם, שחם שואלים לנו בכל יום, על ענין אמונתנו ותורתנו הקדושה ומביאים ראיות מפסוקי תורה הן מנביאים או מספרים אחרים ואמרים לנו ראה וקרא בספר פלוני, בפסוק פלוני בקאפיטול פלוני מהם ואין אנו יודעים מה הוא תקאפיטולש ולחשיב להם מזרה תשובה, לכן העתקתם" ⁹.

העתיק את החלוקה לפרקים והשתמש בה כבר ברפ"ג (1523) המדקדק אברהם די באלמוס בספרו "מקנה אברהם" ואציג רק עמוד אחד לדוגמה: ואלה הדברים סימן הן בהרשע סימן הן בתני סימן ז; בזכרי' סימן א, ואולם בשם הספר הוא עדיין מביא את שם הספר לפי המסורת היהודית אך כתוספת, הוא גם מציין את שמו החדש. כך לדוגמה: ובשמואל, שני של מלכים, מלכים ספר שלישי, בשמואל סימן יב מהשני ממלכים כפי הרומים, עזרא סימן י שהרומיים קוראים אותו ספר נתמיה, בשמואל שהוא לפי הרומיים ראשון מלכים ¹⁰.

בשנת רפ"ד יצאה בדפוס הקונקורדאנציה העברית בשם "מאיר נתיב", שהוא עיבוד הקונקורדאנציה הרומית, מאת רבי יצחק בן נתן. בהקדמתו לספרו כתב רבי יצחק: "ויום יום הייתי יוצא ובא בין חכמי הנוצרים ועם היותי מרח מהיכוח בדת ובעניני אמונתנו הכוני פצעוני בשוט לשון הלציות דרכיהם ומקור מותיהם... הם תרהיבוני להשיב עליהם. ומצאתי בספריהם ספר אחד, יקראו בלשונם קונקורדאנציאש מהביבליא ודרכו דרך השרשים הרחבים ומקבץ כל פסוקי המכתב הקדוש כלו בלוח אחד, איש לא נעדר ויהי לי לצור מעוז ולחימה בצורה דוחה כל אבן משלך אליה. ועם הספר ההוא לא היתה טענה אשר שגבה ממני לנטוש ולנתח ולכן חמדתי, אהבתי, אחזתי, עד שהבאתי אל חדר בית מדרשי וגמרתי אומר להעתיקו כי אז שיערתי להיות רב ממני הדרך להמציא כמוהו, בלשוננו... ולמען לא אצא מדרכו ויקל למצוא כל פסוק נדרשהו בשתי הלשונות, רשמתי כל עשרים וארבעה למספר פרשיות הנוצרים למען לא ניגע למצוא מה שנרצהו מהם" ¹⁰.

גם רבי אליהו בחור חיבר בשנת רצ"ו קונקורדאנציא (הספר לא נדפס). גם הוא מזכיר את עניין הוויכוחים עם הנוצרים וגם הוא השתמש בחלוקה הנוצרית כיסוד לעבודתו. והרי הוא אומר: "והיה הספר הזה טוב... ויועיל מאד להתוכח עם המתנגדים אלינו באמונתנו, שהם... מביאים ראיה מן הפסוקים על פי הסימנים שעשו בכל העשרים וארבעה וקראו בלשונם קאפיטולי ואמרים: הלא כתוב בספר פלוני ופלוני בכך וכך קאפיטולי. ומי שירגיל את עצמו בספר הזה, ידע ויבין לעשות כך גם הוא" ¹¹.

3 פינפר ע' 46 וראה גם הברמן ע' בט.

4 ספר "מקנה אברהם" ויניציא רפ"ג (1523). בספר זה אין פאגינוציה ואסמן בשם מרקיו, השרשים, המסילה הראשונה (מכיר תורה אני בעד מקור זה למר ש"י עגנון).

5 שם, חלוקה זו היא החלוקה הקדומה של החלגטה עם"י תרגום השבעים. ראה ברלינר 132.

6 שם, המסילה השנייה. 7 שם, המסילה העשרים ושש.

8 שם, המסילה הרביעית. 9 שם, בחלוקת הפועלים בפועל קל.

10 בהקדמת הספר "מאיר נתיב". 11 הברמן, ע' לא.

כאשר בשנת רפ"ו ווציא המדפיס דניאל בומבירגו את התנ"ך (מקראות גדולות, ויניציאה) העסיק הוא כמגיה בבית דפוסו את החכם יעקב בן חיים מתוניסיה. בתקדמתו למקראות גדולות אלה מתנצל הוא גם על כך, שהשתמש בחלוקת הפרקים שהונהגה על ידי רבי יצחק בן נתן בקונקורדנציה וכך הוא כותב: „ובהגהת הפסוקים לא היה אפשר שהייתי יכול להגיה, אלא אם כן, שהייתי יודע כל הכ"ד על פה, וזה נעלם ממני. ואילולי ספר אחד הנקרא שמו קונקורדנסיא, חיברו חכם אחד, קרוב לזמננו זה בכמ"מ שנה, שמו רבי יצחק נתן וצ"ל, שכבר נדפס פה ויניציא בבית דפוסנו, לא היה באפשר שהייתי יכול להגיה והוא כלי יקר מקיף ... כל שם ופועל... ובצינו אותם הציונים בחלוקת כל פרשה ופרשה וכל נביא ונביא לכך וכך פרשיות ובכל תיבה רושם: זאת תמצא: מסימן פלוני בפסוק ד או ב או ל, שמסיבת זה תיכף בנקלה ימצא המבוקש. ובנביאים בהיות שהם גדולים וכל נביא יש בו בכמותו בכמ"ה פעם שיש בכל פרשה ופרשה, אם הייתי כותב: נמסר בנביא פלוני לבד, היה יוצא שכרו בהפסדו, שלא היה באפשרות למצוא, כי אם בקושי גדול והיה המעיין קץ בו והיה מניחו מלבקשו, לכן הוצרכתי להשתמש בחלוקת הפרשיות שהביא בספרו רבי יצחק נתן בספר הקונקורדנסיא... למען ירוץ קורא בו, ואילו הייתי מוצא חלוקת הפרשיות, שחילקו בעלי המסורה בכל המקרא, הייתי יותר חפץ להשתמש ממנה מזולתה. ואח"כ הגיעה לידי, לאחר שכבר כמעט השלמתי, אמרתי להדפיסה גם היא לבל תשתכח ותאבד מישראל"12.

על ידי יעקב בן חיים זה, חדרה חלוקה נוצרית זו לבית ישראל גם בספרי התנ"ך עצמם. מדפיסי התנ"ך ומגיהיו גם לא ציינו כלל שהם הולכים בעקבותיו, הם השתמשו בחלוקה זו כדבר המובן מאליו.

רבי אליהו בחור מדבר גם בשבח חלוקה זאת, מבחינה טכנית. בספרו „הבחור" כתב: „אחר כל פסוק ופסוק ארשום שם הספר אשר הפסוק הוא בא בו ולא זו בלבד אעשה לך, כי אף מספר הפרק אשר יבוא בו הפסוק והוא ארשום על סדר הפסוקים, כי ראיתי בהם צורך ותועלת גדולה למעיין בכל ספר אשר ימצא שם ראית פסוק. כי לפעמים אף אם ידע האדם באיזה ספר מכ"ד ספרים בא הפסוק ההוא הנה יום או יומים יעמוד הלאה למצוא פתח שער מקומו איו"13.

הוא חוזר על דבריו אלה גם בספרו „מסורת המסורת" כ„אזהרה למעיין" בספרו: „זאת לדעת לכל המעיין בספרי זה, כי כאשר הסכים ראש המדפיסים השר דניאל במבירגו הנוצרי להדפיס העשרים וארבעה בדפוס גדול וקטן, הדפיסם עם הסימנים הנקראים בלשונם קאפיטוליש על סדר ספרי הנוצרים. ובהיות שתועלת גדולה יש בדבר, כאשר כבר הארכתי בזה בהקדמת ספר „הבחור"... הוצרכתי ללכת בדרך הזו גם אני"14.

מימי יעקב בן חיים נוספו בתנ"ך אחר כל ספר גם סימני המסורה¹⁵. תיבה

12 ההבאה היא ממקראות גדולות, „קהלות משה" אמשטרדם תפ"ד, אשר לשם הועתקה ממקראות גדולות ויניציא. ראה גם פינער ע' 47 והברמן בהמקרא והקונקורדנציה וכן מאמר „זמורת זר" ממאיר איש-שלום ב„השלוח" כרך ו (תרנ"ט) ע' 14.

13 „בהקדמת ספר „הבחור", באויל רפ"ה.

14 בראש ספר „מסורת המסורת" לר"א בחור, ויניציא יס"ח (רצ"ח).

15 ברלינר ע' 137.

או תיבות אשר הגיטרית של אותיותיהן התאימו למספר הסודיים, למספר הפרשיות הסתומות והפתוחות, לסכום הפסוקים אשר בכל ספר וספר מספרי התנ"ך, כגון ספר בראשית:

"סכום פסוקי ספר בראשית אלף וחמש מאות ושלשים וארבעה וסימן א"ך ל"ד... ופרשיותיו י"ב אחא"ב סימן וסדריו מ"ג ידידי"ה סימן"16.

לאט לאט התחילו ליתן סימנים גם לפרקים¹⁷. בחומשים שיצאו על ידי הרב שלמה נעטטער (וינה תרי"ט) כבר מוצאים אנו בין סימני המסורה בספר בראשית גם "פרקיו נ, ד' חנני" ל"ך קוינו סימן" ובספר שמות: "פרקיו מ, תורת אלקין בלכ"ו סימן".

כנגד החלוקה לפרקים בכלל ובייחוד נגד מתן סימנים לפרקים, התריע ר' וואלף היידנהיים בתומש שהוצא על ידו, חומש "עין הסופר" (הדלהיים תקע"ח). בסוף בראשית, אחר סימני המסורה הוסיף הרורה¹⁸: "א"ה: רבים וכן שלמים נתקשו בביאור הסימנים האלה ובפרט במאמר "וסדריו מ"ג", כי לא ידעו הנרצה בסדרים האלה, שלא מצאנום בשום ספר. וככה בסוף כל ספר וספר מצאנו נרשם מספר סדריו ואין אחד מהם שנסדר עפ"י סימניו. לכן ראיתי כי טוב להודיע אל המעיין מה זה ועל מה זה. כבר כתב המדקדק ר' אליה הלוי בהקדמת ספרו "הבתור", כי חלוקת הקאפיטולי הנמצאת היום במקראות הדפוס והנרצה כאן במלח "ופרקיו" איננה מקובלת אצלנו מבעלי המסורה, אבל היא מהמצאת המעתיק הראשון אשר העתיק תנ"ך מלשון עברי אל לשון רומי וראה מן הצורך לחלק הספרים לפסקא פסקא וחלקם לפי סברתו וקראם בשם קאפיטולא. וכאשר בא החכם ר' יצחק נתן בשנת קצ"ח לאלף הששי לחבר ספרו הנכבד מאיר גתיב הנקרא בלע"ז קאנקארדאנץ, הוכרח להשתמש בחלוקת הקאפיטולי אשר כבר נתפשטה בימיו, גם לא מצא חלוקה אחרת טובה הימנה, לפי שחלוקת בעלי המסורה נתעלמה ממנו. וכאשר נתגלתה מלאכת הדפוס והתחילו להדפיס ספרי קודש, אחזו גם הם בחלוקה הנזכרת המפורסמת. והתנצל בזה המגיה החכם ר' יעקב בן חיים בהקדמתו למקראות גדולות דפוס ראשון של וויניציא משנת רפ"ו באמרו ז"ל: ואילולי ספר אחד הנקרא קונקורדנסיא, חברו חכם אחד קרוב לזמננו זה בכמו מ' שנה ר' יצחק נתן זצ"ל שכבר נדפס פה וויניציא בבית דפוסנו, לא היה באפשר שהייתי יכול להגיה והוא כלי יקר וכו' והוצרכתי להשתמש בחלוקת הפרשיות שהביא בספרו ר' יצחק נתן זצ"ל ואילו הייתי מוצא חלוקת הפרשיות שחילקו בעלי המסורה בכל המקרא... ואח"כ הגיעה לידי (חלוקת בעלי המסורה) לאתר שכבר כמעט השלמתי, אמרתי להדפיסה גם היא... גם שילם אשר נדר לרשום שם "אלין סדרי התורה

16 כך הוא במקראות גדולות "קהלות משה". בהוצאת נעטער וזין תרי"ט. יש שנויים, ופרשיותיו יב, זה שמי לעולם סימן: וסדריו מג, גם ברוך יהיה סימן".

17 הרב י. ל. הכהן מימון ואירני וול דבר תמוה. בכל התורה לא נתנה המסורה סימן למספר התיבות שבסוף כל פרשה מלבד פעם אחת בסוף פרשת "מקץ": "תיבות אלפיים כ"ה". והוא מסר בשם הצדיק ר' מנחם מקוריץ: ברוב השנים נקראת פרשת מקץ בשבוע שחלה בו חנוכה, ורמזו על כך גם במספר תיבות הפרשה. סמלה של שמונת ימי חנוכה הוא הגר. שמונה פעם ג"ר הם אלפיים. חנוכה חלה בכ"ה בכסלו והרי "אלפיים כה" דמו לחנוכה. 18 התנ"ם סופר מתאר את הרורה בחו"מ סוף תשובה עט: "החכם השלם מו"ה וואלף היידנהיימר".

על פי המסורת... וזהו הנרצח כאן באמר: וסדריו מ"ג וכן ביתר הספרים. לכן מה שאמר כאן "ופרקיו נ"י", שהרצון בו על מספר הקאפיטולי איננו בשום דפוס קדמון, גם לא במקראות-כתב יד, כי החלוקה הזאת בלתי מקובלת אצלנו ולא יפה עשו המדפיסים האחרונים להכניס חולין בקודש".

ב

ואמנם חלוקה זאת היתה צריכה להיות "בלתי מקובלת" אצלנו ולא רק לחלכה אלא גם למעשה. היא לא רק חלוקה טכנית שידי זרים שלטו בה, אלא ידני זרים אלה הכניסו על ידה גם את השקפתם, השקפה שאינה עולה בקנה אחד עם התפיסה היהודית בענייני התנ"ך וגם בענייני אמונות ודעות.

השפעת ההשקפה הנוצרית בולטת כבר בחלוקת הפרקים הראשונים בתורה. הפרק הראשון של ספר בראשית מסתיים בגמר מלאכת הבריאה בששת הימים ומפריד מן הפרק הראשון את החתימה "ויכולו השמים" השייכת לפי חלוקה זאת לפרק השני. ראוי היה, שהסיום של הפרק הראשון יהיה בפסוק ד אשר בפרק ב, היינו, לפני "אלה תולדות השמים", הרי השבת מכלל הבריאה היא¹⁹. כך נהגו גם אנשי המעמד בזמן שבית המקדש היה קיים, שקראו בתורה במעשה בראשית וקראו ביום הששי: "ותוצא הארץ — ויכולו השמים" (תענית פרק ד, משנה א) וכך נוהגים האשכנזים לקרוא בשמחת תורה לחתן בראשית.

פרק ג של ספר בראשית מתחיל עם הפסוק "והנחש היה ערום". והנה בבראשית רבא בסוף פרק יח וכן בפרשת וישב פרק פה נאמר בפירוש: "א"ר יעקב דכפר חנין שלא להפסיק בפרשתו של נחש". וידוע, שכפר חנין היה מהמקומות שהמינים, היינו הנוצרים הראשונים, ישבו בו ולהם הרי ענין הנחש, היה יסוד גדול בשיטתם ועשו מפרשה זאת מטעמים להשקפתם הדתית. וכדי להוציא מלבם של הנוצרים אמר ר' יעקב שלא להפסיק בה²⁰.

בולטת ביותר השפעת ההשקפה הנוצרית בחלוקת הפרקים בספרי הנביאים המדברים על משיח. רק כך מוסבר שהפרק השלישי בירמי' מתחיל בפסוק "לאמר הן ישלח איש את אשתו" וכו' בשעה שבחלוקה היהודית העתיקה מתחילה פסקה חדשה רק עם פסוק ו "ויאמר ד' אלי".

כמובן לא בכל פרק אפשר היה להבליט סממנים נוצריים. אולם גם אז לא חילקו לפי העניין. לשוא יתאמץ חוקר למצוא איזה תנין לסיום פרק והפרדתו של פסוק או מספר פסוקים הקשורים לנושא הקודם. מלבד בערות ושרירות לב וחוסר כל טעם לא תמצא שום סיבה אחרת²¹.

לסוג זה של החלוקה שייכת פרשת "שובה ישראל" שאנו נוהגים לקרוא בשבת שובה. עניינה מתחיל באמת עם הפסוק "שובה ישראל" שהוא הפסוק בפרק יד בהושע. לפי החלוקה מתחיל פרק זה עם הפסוק "תאשם שומרון" השייך לפי העניין לפרק הקודם. בעלי החלוקה האלה או שלא ידעו כלל על הסדרות שלנו, היינו הסדרה-

19 ברלינר, 134, ועי' גם השלות, כרך ו, ע' 14, מאמר "זמורת זר" למאיר איש-שלום.

20 מאמר "זמורת זר", ע' 15, וכן פיגמר מע' 51 ואילך.

21 עי' על כך ביקורת במאמר ר' מאיר איש-שלום "מאמר על חלוקת התורה" בבית

חלמוד" וינה תרמ"ד-תרמ"ה.

הפרשת השבועית, או שלא תתחשבו בה ותתעלמו ממנה ככוונת, כך מוצאים אנו כבר בספר בראשית עירבובית שלמה בקירוב רחוקים.

פרשת בראשית נגמרת בפסוק ח של פרק ו ופרשת נח מתחילה אפוא באמצע הפרק, בפסוק ט. פרשת חיי שרה מסתיימת בפסוק יח של פרק כח ותולדות מתחילה באותו פרק, פסוק יט. וכן מתחילה פרשת ויצא בפסוק י של הפרק, פרשת וישלח בפסוק ד, ויגש בפסוק יח, ויחי בפסוק כח של הפרק. הפסוק האחרון בפרשת שמות הוא פסוק א לפרק ו. הפסוק הראשון של פרשת וארא הוא אפוא פסוק ב לפרק הקודם וכן מתחילות באמצע הפרק פרשת בשלח, תצוה, כי תשא, פקודי, ובורות זו עוברת כברית תיכון גם ביתר חסמים.

ר' מאיר איש-שלום במאמרו "מאמר על חלוקת התורה" ²² מבאר את הפרשיות במשנה תורה, מהפרשה "אלה החוקים והמשפטים (דברים יב) עד ולתתך עליון... ולחיותך עם קדוש לה' אלקיך כאשר דבר" (שם, סוף כו), שהוא "מטבעות מטבעות מסודרות על סדר עשרת הדברים". לפי ביאורו מכוונות הפרשיות מהפסוק "כי יכרית ד' אלקיך את הגוים אשר אתה בא שמה לרשת אותם" (שם יב, כט) עד הפסוק "כי תשמע בקול ד' אלקיך — לעשות חישד בעיני ד' אלקיך" (שם יג, יט), לדבור תשני לא יהיה לך. בעלי החלוקה הפסיקו אפוא באמצע הדבור בקבעם פרק לפני הפסוק "את כל הדבר". ר' מאיר א"ש מתבטא בחריפות נגד הפרדה זאת: "ומה שהפסיקו בפסוק "את כל הדבר", הוא בורות דבר מנונה ופלטת" ²³.

אם נניח אמנם, שגם בעלי החלוקה הנוצרים עמדו על התאמה של הפרשיות במשנה תורה לעשרת הדברות, יתכן מאד, שהתפרדה חונחתה על ידי התשקפה הנוצרית על חלוקת עשרת הדברות. כידוע שלפי החלוקה הנוצרית את עשרת הדברות, מהוות שתי הדברות הראשונות אנכי, ולא יהי' לך, דבור אחד ²⁴. יתכן אפוא, שחשבו ופירשו מהפסוק "כל הדבר" כשייך לדבור לא תשא ותבליטו עי"כ את דעתם כמקובל אצלם, שאנכי ולא יהי' לך הם דבור אחד ואחדו את כל הפסוקים המכוונים לדברות אלה בפרק אחד.

מחקרו של ר' מאיר איש שלום אינו מכוון למתוח בקורת על החלוקה לפרקים. את המלאכה הזאת הוא עושה דרך אגב. מחקרו דן בכלל על חלוקת התורה לפי הענינים ובאופן אובייקטיבי יש שהוא מוצא גם את חלוקת המסורת לתמותה: "אמנם דעת בעלי המסורת נשגבה מדעתנו" ²⁵, ויש שהוא מוצא טעם גם בחלוקת הפרקים: "וחלוקה זו מקובלת על הלב" ²⁶ או "וכבר היה מקום לחסדיקת... כמו שהפסיקו בעלי הקסיטולי" ²⁷, "ויסח חילקו כאן בעלי הקסיטולי" ²⁸. אולם ברוב המקומות הערותיו על חלוקת הקסיטולים חריפות, כגון: "בעלי הקסיטולי קרבו את הרחוקים" "ומה שהפסיקו בעלי הקסיטולי... אין לו טעם וכן מח שחברו... לשלסניו אינו נכון". "אין להפסקה זו שום טעם", "בעלי הקסיטולי הפסיקו... והפסק בורות הוא" ²⁹.

22 שם. 23 בית תלמוד, תרמ"ה, ע' 329.

24 על חלוקת עשרת הדברות לפי שיטת הנוצרים ספרות רחבה.

25 בית תלמוד, תרמ"ז, ע' 69. 26 שם ע' 356, הפרשה חנה.

27 שם ע' 68 הפרשה הבג וכן 65 הפרשה חגי.

28 שם 39 הפרשה חג. 29 שם 66, 70, 261, 356.

וכמו שעשו בתורה ובנביאים חמשיכו לעשות גם בכתובים. ולדוגמה: מגלת אסתר היא לפי החלוקה שלנו בת ה סדרים והסימן לכך הוא ג"ב המזבח. הסדרים הם: (א) ויהי בימי אחשורוש (ב) איש יתודע (ג) ויאמר המן למלך (ד) ויקח המן את חלבוש (ה) ליהודים היתה אורה. החלוקה הנוצרית עשויה פרקים. הקורא את המגלה נח עפי"ר אצל כל פרק ופרק וכך מפסיק במקום שאין הפסקה ומחבר במקום שיש להפסיק.

וכך הוא גם חלוקת ספר תהלים לק"ן פרקים. לפי דברי הירושלמי (שבת פרק כל כתבי) וכן במסכת סופרים ה"א סך מזמורי תהלים הוא קמו, כמספר שנות חיי יעקב אבינו. ו"אשרי האיש" ו"למה רגשו" הם מזמור אחד (ברכות ט ב) ומתוך כך נחשב המזמור "למה ד" לא לפרק י אלא למזמור ט (ועיין רש"י מגלה יו ב). לפי גירסא אחת גם "למנצח על מות" ו"למה ד" (ט וי) חזא הוא. וכן חושבים גם את המזמור של שני הפסוקים היינו פרק קיו, כשייך למזמור הקודם (תוספות פסחים ק"ז) ⁸⁰.

ר' פסח פינפר מצא גם בחלוקת תהלים לקנ מזמורים טנדנציה נוצרית. לדעתו חילקו בכוונה לקנ מזמורים כדי להקל על מסדר מסוים של נזירים שלא יטעו. על נזירי מסדר זה לאמור תפלה מסוימת קנ פעמים ביום. מהם משתמשים במחרות-פנינים ומהם שאומרים תהלים ומשבצים את תפלתם אחר כל מזמור י. גם בחלוקת הספרים ידו שלח צר וגוים באו מקדשה, היינו בחלוקת כמה ספרי נ"ך לשנים. לפי מסורת היהודית יש רק ספר שמואל אחד, ספר מלכים אחד וספר דברי הימים אחד. גם נחמיה לא נמנה לספר בפני עצמו. ואמרו בסנהדרין (צג ע"ב) "ונחמיה בן חכליה מ"ט לא איקרי ספרא על שמי? וכו' משום שהחזיק טובה לעצמו שנאמר זכרה לי אלקי לטובת", דיבור שיש בו משום גנוי כלפי מעשי הראשונים שקדמוהו. חכמי ישראל הראשונים גם הביאו את פסוקי נחמיה על שם ספר עזרא. גם המסורה הרגילה לציין בסוף כל ספר הערות סיום וסכומי הפסוקים אשר בספר, מביאה את הערותיה באותם הספרים המחולקים עתה לשנים בסוף הספר השני בשביל שני הספרים יחדיו, וכן מביאה היא את סכומי הפסוקים לשני החלקים ביחד ⁸¹.

כדי לתת גושפנקא נוצרית ביחוד לספר דניאל, שינו גם את סימני המסורה לז סדריו של הספר. בעלי המסורה נתנו סימן "ג"ד ב"ה" והמדפיסים הנוצרים שינועו על הפסוק: "ועיני רשעים תכלינה ומנוס אב"ד מנהם ותקותם מפח נפש". כיוונו בזה, כמובן להבחיש את תקות ישראל למשיחו אשר בא יבוא ⁸².

ג

לאחר שר' יצחק בן נתן עשה את תקונקורדנציה לפי החלוקה הנוצרית ואחרי שעל פיה חילק יעקב בן חיים את ה"מקראות הגדולות" בהתאמה לחלוקת תקונקורדנציה וכתב בהקדמתו על כך, ואסילו אחרי המהדורה של ה"מקראות הגדולות" של "קהלות משת" (תפ"ד) שגם בת הועתקה הקדמת יעקב בן חיים, עדיין לא יכלה לבוא תגובה על הכנסת החול אל הקודש. יקרות היו מהדורות

80 ראה ברלינר 133. 81 פינפר ע' 43 בהערה.

82 ראה ברלינר 132, 133; מאמר ומורת זר בהשלוח פרק ו ופינפר ע' 45.

83 פינפר ע' 49.

אלה ולידי תלמידי חכמים מבינים, לא הגיעו. ואם הגיעו, לא קראו את ההקדמה של יעקב בן חיים המודיע על החלוקה הנוצרית. החידוש של הדפוס, החידוש וההנאה שבו, חיפו על המעשה הזה. ואף אחרי שר' אליהו בוזר הוציא בשנת רפ"ה את "הבזר" שלו, ובשנת רצ"ח את חיבורו "מסורת המסורת", יש להניח שספרים אלה נפוצו יותר בין תלמידיו הגויים, מאשר בין ת"ח מישראל, שגם התייחסו בתשדנות לר' אליהו בוזר בגלל תלמידיו הכומרים.

אבל תמוה הדבר, שאחרי שר' וואלף היידנהיים הוציא בשנת תקע"ח את החומשים במהדורה עממית בפורמט קטן, מהדורה שחזרה לכל בית, ובסוף בראשית הודיע על שהכניסו את "החולין לקודש", גם אז לא נתעוררו גדולי ישראל להגיב על כך! וכיון שגדולי ישראל לא הגיבו ולא דיברו כלל על "הסתננות" זאת, העתיק מדפיס אחד את מהדורת מדפיס רעהו וגם אלו של מו"לים יהודים יצאו בחלוקה הנוצרית. בשנת תרי"ט הוציא הרב שלמה נעטטער חומשים במהדורה חדשה עם פירושים אבן עזרא ורמב"ן וכו' ובדברו בשבת הוצאתו. הוא מציין: "הרמב"ן אשר הדפיסו עד עתה בלא סימני הפסוקים... ואני גם בזה הקלתי על הקורא כי הדפסתי הפירוש מצוין עפ"י פסוקים".

המגיבים היחידים, היו תלמידי החכמים מהמשכילים. הנה מדברים על החלוקה הזאת כדבר ידוע ואינם מתעכבים הרבה על כך.

ר' יעקב בכרך מדבר על כך בספרו "המסע לארץ הקדושה" דרך אנבו: "אבל החלוקה הזאת באה לנו מידי מצינת חלוקת הפרשיות (הקפיטלון) לתנ"ך... והיא מהמצאת המעתיק הראשון אשר העתיק תנ"ך מלשון עברי אל לשון רומי, הוא מביא את ר"א בוזר והר"ה וממשיך: "וכן בחלוקת הקפיטלון תחתיהם מסרה לנו המסורה חלוקה אחרת ונקראת בשם סדרים... ובאמת יש להתפלל עלינו כי גם ספר הספרים גם חלוקתם המסורים לנו מחכמי התלמוד, גם הסדרים (שהם במקום הקפיטלון) המסורים לנו מחכמי המסורה, את כולם עזבנו ונקח לנו את אלה אשר לא לנו הם תחתיהם, ואין מעורר להשיב נדחים".³⁴

ר' מאיר איש-שלום מקדיש לעניין זה במאמרו הגדול רק שורות מספר ובהבלעה ממש³⁵. הוא כותב: "ומוכרח אני להעיר כאן שהחלוקה שנתפשטה בספרים והוקבעה בישראל שהיא חלוקת הקפיטלון שמרמזין עליה בספרים אם במלת קפיטולי או במלת סמן או במלה פרק, מוצאה מאיש אשר לא מבני ישראל היה אלא עשאה המעתיק אל לשון רומי לנוצרים והראשון שנשתמש בחלוקה זו היה ר' יצחק בר נתן בחבורו הקונטרסניא "מאיר נתיב" ובא אתריו ר' יעקב בן חיים והשתמש בה בהוצאת המקראות הגדולות בדפוס בומבירגו כאשר התנצל על זה בהקדמתו למסורה הגדולה וכאשר העיר על זה ר' וואלף היידנהיים בחומש: עין הסופר והנה קיימו וקבלו היהודים חלוקה זו בכל ספריהם ובאמת זמורת זר היא ובהרבה מקומות מרחקת את הקרובים ומקרבת את הרחוקים והיא מפסקת אפילו במקום שאמרו בפירוש שלא להפסיק וגורמת בלבול פירוש הענינים — והיא נתעה בשוא ומתעה את הקורא".

ושוב עוברות שנים ואין תגובה כלל תדבר נשתקע. וממש "קיימו וקיבלו

34 "המסע לארץ הקדושה" לר' יעקב בכרך, ורשה תרמ"ה, ע' 28.

35 בית תלמוד א, תרמ"ה, ע' 8.

היהודים" חלוקה זאת, הכניסה גם למסורת הש"ס כמראי מקומות לפסוקים שבתנ"ך המובאים בגמרא.

מומן לזמן נתחמץ לבו של קנאי, שהתריע על חילול הקודש, אך אין איש שם אל לב.

בתרנ"ד פירסם ר' אברהם ברלינר מחקר גדול על "השפעת ספרי הדפוס על התרבות היהודית" ובו קטע ממצה גם על החלוקה הנוצרית, אך המחקר נכתב ונתפרסם בגרמנית³⁶ ולא הגיע לידיעת גדולי ישראל שלא נודקו ללעז. בשנת תרנ"ט פירסם ר' מאיר איש-שלום מאמר מיוחד בשם "זמורת זר" על סלופי החלוקה הנוצרית. כנראה האכסניה "השלוח", בה הופיע המאמר גרם גם הוא, שרבני ישראל לא שמו לו לב³⁷.

בשנת תרס"ג יצא חוצץ הרב פסח פינפר, דיין ומו"צ בוילנה, נגד חלוקה זו. הוא פירסם את מאמרו בעתונות התורנית, ב"הפלס" ברוסיה וגם ב"תל-תלפיות" שבאונגאריה. ב"הפלס" נושא המאמר את הכותרת "שאלת המסורה" וב"תל תלפיות" שמו לו ככותרת "כרוזא קרא בחיל". למעשה השוני הוא רק בכותרת ותוכן המאמר אחד הוא בשני העתונים³⁸.

הרב פינפר חזר במאמרו על קודמיו "שהחלוקה הזאת הוא מעשה ידי כהן נוצרי בור וסכל... שהוא נגד המסורת והתלמוד ונגד המפרשים וההגיון". ירחוני תורה אלה היו נפוצים בין גדולי ישראל ורבניו במספר ניכר והפלא הוא שהפעם יצא אחד מהם "דיין ומו"צ בוילנה", ובכל זאת לא שעו גם אל מאמרו.

הרב פינפר לא נח ולא שקט. בתרס"ו פירסם ספר שלם על בעיה זו בשם: "מסורת התורה והנביאים". גורלו של ספר זה היה כגורלו של מאמרו, מלבד רבנים מתי מספר שעודדוהו, רובם הגדול נשאר אדיש לגבי הפרובלימה הזאת ולא התעניינו בה.

בתרצ"ה התעורר שוב קנאי, מר צבי הר-זהב הבלשן, במאמר: "יוצא המקרא בידי ישראל"³⁹, גם הוא כמובן חזר על קודמיו, על ההיסטוריה של החלוקה הזאת. גם הוא מתאונן "שסוף סוף כבשה החלוקה הזרה... של הנוצרים... את החלוקה העתיקה היפה שהיתה לנו והשכיחה כל כך עד שכמעט אין איש בנו שידע שהיתה חלוקה אחרת בכתבי קדשינו והכל רואים את החלוקה לקפיטלים כאילו מעולם היו וכאילו כך נתחלקו הספרים בידיהם של סופריהם ואסור להרהר ולערער אתריהם".

ואמנם על כך קובל כבר ר' מאיר איש-שלום במאמרו "זמורת זר" הנזכר⁴⁰: "כי אפילו גדולי בעלי תריסין הבקיאים בהלכות שבת ונויקין וטומאות וטהרות לכל מחלקותיהם כאבות ותולדות תולדותיהן ואשר לא נעלם מעינם סכומי הסרכות

36 המחקר הופיע במוסף המחזי לדין וחשבון השנתי של בית המדרש לרבנים בברלין. נותר גם לעברית ויצא לאור על ידי מסד הרב קוק בתש"ט בתוך כתבי הנבחרים של ברלינר, כרך שני.

37 השלוח, כרך ה' תרנ"ט.

38 הופיע ב"הפלס" שנה שלישית, תרס"ג, ע' 624 וב"תל תלפיות", שנה יב, תרס"ג.

ע 148, תצי סיון.

40 השלוח, כרך ה' ע' 14.

39 הנה, תרצ"ה, גליון ד.

על כל תרתי לריעותא, יחשמי שהפרקים האלה הן מסיני ואלי יחשבו גם כן לכופר בעיקר מי שיפרש הכתובים בסתירת אלה ההפסוקות.⁴¹

גם הרב פינפר מתבטא במרירות: „חי נפשי, כי דברתי מזה והצעתי לפני מופלגים בגמרא ולפני רבנים ודרשנים ולא האמינו כלל שהקאפיטלים מעשה נוצרים, ורוב רבנים לא ידעו כלל כי הקפיטל יליד זר ובילדי זר ישפיקו“⁴².

הגאון אדר"ת (רבי אליהו דוד רבינוביץ זצ"ל) ראב"ד בירושלים באותה תקופה (תרס"ג) גם הוא קובע: „שהחבר מבהיל מאד שלא נתעוררו אדירי התורה בדורות שלפנינו, אי לנו שנשתכחה התורה מאתנו“ וכו'⁴³ והוא גם מציג: „בדבר רשימת הקפיטלן... מאד דאח לבי על זה ובודאי היה מצוה גדולה לשנות לעשות ציונים במקומות הראים באמת“. „ודבר זה ראוי ונתון להשמיע בקהל ישראל“⁴⁴.

בסגנון דומה כותב הרב אייזיק ליב בר' שרגא עזריאל, הרב בראצקי: „שמחתי מאד... כי נמצא גואל לתה"ק לגאולה מידי זרים שהכניסו עבודה זרה במקדש. וכבר שמעתי זאת מח"ו הגאון ר' יהושע העליר ז"ל שחלוקת הקפיטלן עשה בעל הקונקורדנציה לתועלתו ועד כמה נתאזרח הדבר, שכמעט איש לא ידע מזה“ וכו'⁴⁵.

ד

אידידיעה זאת גרמה שרבנים וביניהם גם גדולי ישראל חידשו חידושים שונים ובנו מגדלים פורחים באויר ממש על בסיס הפרקים ומנין הפסוקים הנמשך מהם.

גם גאון תלמודי כמו רבי צבי הירש חיות, שיחד עם גדולתו בתורה היה גם חוקר ומבקר חריף, גם הוא נתפס להביא — אמנם בשם אמרו — דבר שזון וחריף הבנוי על יסוד הפרקים. אפשר שכוונתו היתה בתבאנו זאת להסביר פנים לקיצוניים מתנגדיו ואפשר יותר, ששנינותו של החידוש, קסמה לו והעבירתו על הידוע לו.

ואלה דבריו של רצ"ה חיות באיגרת ביקורת שלו⁴⁶: „וכן למדו התוס' (מנחות מד ע"א) ד"ה כל כהן ור"ן פ"ג דמגילה, על מה דמתרגם פ' נשא „אמור להם יברכך ד' וישמרך“, „כד תמרוץ להון“ ולמדו מכאן שצריכים להקרות לפני הכהנים טרם שמברכין את העם“, והוא מסיף בהערה: „ומפי מורי הגאון מופת הדור מהרא"ו מרגליות זצ"ל שמעתי כי לדעתו טעות סופר נפל כאן בתרגום, שפסוק זה לפי מנין הפסוקים בפרשה הוא פסוק כ"ד והיה מספר הפסוק מסומן בצדו על הגליון. והרפיסו המדפיסים את כ"ד אשר הוא מנין הפסוקים בתוך התרגום, אבל בתרגום עצמו לא היה כתוב רק „תמרוץ להון“, העתקה מלה עברית“. אמנם רצ"ה חיות מסתייג קצת מחידושו זה בהוסיפו: „ואם נחליט שעוד בזמן התוספות כבר היו הפסוקים נכתבי הקודש נחלקים לפי סדר א ב, אפשר שהאמת אתו“.

41 סינפר, ע' 50. 42 סינפר, ע' 88 בהערה.

43 סינפר, ע' 117, 119. 44 שם, ע' 119.

45 אגרת בקורת, כולל ענינים חדשים (מועילים על התרגומים ומדרשים... הכינוחי אנכי הצעיר צבי הירש חיות תונה פה ק"ק האלקחא וכל הגליל, זאלקחא בשנת דרך שק"ר הסר מצני למ"ק, דף ג, ב.

גם בעל "נתינה לגר" (נשא ו, כג) מביא חידוש זה סתם בשם רא"ז מרגליות ואינו מציין איגרת הביקורת שכנראה העתיק ממנה⁴⁶. וגם הוא מקבלו בלא הסתייגות.

רק שי"ר (הרב שלמה יהודה רפאפורט) יצא תוצץ נגד השערה זו, וביותר נגד מביאה, רצ"ה חיות. כיריבו באותה שעה הוא מטיח בפניו גם כמה דברים שאין להם שייכות ישרה לעניין. הוא מתעכב על ציונו את רא"ז מרגליות כמורו ועוד דברים צרדיים ולעצם העניין הוא נאחז בדברי הסתייגותו של רצ"ה חיות "ואם בחליט" וכותב⁴⁷: "הנה אין פה מה להחליט, שאין ספק בדבר אשר לא לבד מספר הפסוקים, אך גם כל עיקר חלוקת הקפיטולי אשר לפיהן נמנו הפסוקים אח"כ, חדשה היא ולא ידעו ממנה בעלי התוספות כלל, אשר הביאו כבר נוסחא זו של "כד תמרון לדון" (מנחות מד ע"א). ובספרים עבריים התלה להתדע ולהגלות רק מדפוס מקראות גדולות אצל דניאל בומבירג ואילך, וחלוקה אחרת של הפרשיות היתה מקודם עפ"י המסורה... וכפי החלוקה שהיא היה פסוק כה תברכו שני לפרשה הששית. וא"כ כל השערה זו... המס תמס כשלג לפני חום השמש".

ואמנם רא"ז מרגליות לשיטתו אויל. גם במקום אחר יסד את דבריו על הפרקים. ב"מטה אפרים" (ס' תקפא ח), הנהגות חודש אלול, הוא מביא: "וזהגין בכל יום של ימי החול מ"ח אלול ואילך אחר התפלה שאומרים בצבור עשרה מזמורים תהלים ומתכוונים לגמור כל תהלים. שתי פעמים קודם ראש השנה והוא עולה כמנין כפ"ר".

גם ספרי המוסר, המתקוממים נגד השגרתיות באמירת תהלים, שכאילו מוטל עליהם בכל יום לסיים כל ספר תהלים, ומהירים שטוב מעט בכונה מאשר הרבה בלי כוונה, משתמשים גם הם במליצה: "אל תסתכל בק"ק"ן, היינו אל תהא להוט לסיים תהלים על ק"ן פרקים"⁴⁸.

בחרב"א יצא לאור ספר "עוטה אור" על מגלת שיר השירים⁴⁹ ובדברי הפתיחה לספר במבוא השיר כותב מחברו: "ולפי שלדעתי העניה בבאורי באו הדברים והפרשיות מסודרים היטב, ראיתי להקדים כאן ראשי דברים כוללים כל ענין הפרשה אשר כוננתי יסודתו בדבחו"ל: הפרשה הראשונה תדבר על כלל הדבוק שבינו ית' לכנס". הפרשה השניה תדבר בפרטות על ענין התורה וכו' וכו' עד הפרשה השמינית היינו פרק ח". כאילו החלוקה המקרית של שיר השירים קובעת גם נושא מיוחד לכל פרק.

46 כנראה היתה נפוצה אימרה שנונה זו גם בין קהל המשכילים. ד"ר שלמה רובין מביאה גם הוא: "עד ששיערו קצת כי המלה הזאת — כ"ד — נתהוותה בטעות מס' כ"ד המציין הכתוב של אחרי ואתה מעתיק טעה והציג אותה למלה אצל תמרון" וגם הוא אינו מעיר כלל על כך. ע"י המגיד, כרך 16, גליון 4.

47 "כרם חמד", מתברת ששית, פראג תר"א, מאמר: בקורת על מחברת אגרת בקורת וכו' ע' 126.

48 מליצה זאת נמצאת באחד מספרי מוסר ואינו יוחזק עתה מקומה.

49 ספר מגלת שיר השירים ונלוה אליו באור חדש "עוטה אור" מאת הרב הגאון מ"י יחיאל העליר האב"ד ור"מ דק"ק פלונגיאן בעה"מ שו"ת עמודי אור, מעמל תרכ"א, כמבוא השיר, דף ה, ב.

רבה של הקהילה החרדית בסאטמר, רבי יודא גרינוואלד, נפטר חשוך בנים ל"ע. תלמידיו, חבריו עשו מאמצים להוציא את תשובותיו, כתביו ותקפידו על כל תשובה ילדי רוחו שלא תאבד. בשנת תרפ"ג מסרו את כתבי היד של תשובותיו לדפוס האחים קצבורג בסודפשט ואבי המדפיסים, הרב דוד צבי קצ-
 בורג, עורך העתון התורני "תל תלפיות", קיבל עליו את העריכה. והנה נתקל, תוך העריכה בתשובה אחת, עליה הוא כותב: "לא רציתי ליתנה בדפוס וזו תוצאה": "ומה שהעיר כהדר"ג על הא שמסומן בפ' פקודי תחלת פרק לט מפסוק ומן התכלת שהוא פסוק קודם פ' "שני", וכתב שבעל מחלק הפרשיות טעה כי לפי פירוש רש"י ז"ל כאן יש בגדי שרד... הבגדים שמכסים בהם כלי הקודש בשעת סילוק מסעות ואין לזה שייכות לבגדי כהונה הנזכרים אח"כ ומה שאנו מפסיקים לעשות פרשה "שני" אחר פסוק זה, יש ראייה לפירוש רש"י ז"ל עכ"ל הדרת גאון נ"י. פליאה נשגבה בעיני היאך פלטה קולמסו לומר שבעל המחלק הזה עשה כן מדעתו וגם שטעה, חס לנו מלהרחיק כן בדבר שמסור להבבות אלפי ישראל זה כמה אלפים שנה, כי אפילו הנטויה היותר קטנה מסורה לנו בסתרי תורה, דברים שהם כבשונו של עולם... ובלי שום ספק שבעולם שמסורים הפסוק הפרשיות הללו מסיני... ולדעתי ברור... שכל מין פיסוק ופיסוק שבתורה ובכלל זה הפסוק פרשיות בין פתוחות... בין מה שאנו מכנים אותם בשם קפיטל, סימן, הכל בכלל מה שאמר אלה הפסוקים ר"ל הפיסוקים... ושרי ליה מרי".

ורד"צ קצבורג מוסיף וכותב: "ונגד זה הגני מראה באצבע על מאמר אחד... הנדפס ב"תל תלפיות" בשנת תרס"ג מהגאון העצום ר' פסח פינפר דומ"ץ דק"ק ווילנה, בו מרעיש עולמות אודות הקאפיטלען שהמה מעשי הכומרים והמה נגד, והלכה... והנה ה"תל תלפיות" היו לו אז מהלכים בין קוראים נכבדים וגאונים הדור בכל מושבות ואין אחד סותר דבריו ושתיקה כהודאה דמי... והגאון דסטמר ז"ל הלך בתומו צדיק, לא היתה לו ידיעה מכל אלה ולכן כתב מה שכתב בתשובה הנ"ל היתה לי צער מזה... וכתבתי לשני גאוני הדור, דראדמישלא (הוא הגאון ר' שמואל עגל ז"ל) ומאד שליט"א (הוא הגאון ר' מרדכי ליב ווינקלר ז"ל) והגני מעתיק בזה תשובתם:

הגאון מראדמישלא כתב: "הגני להשיב מפני הכבוד אודות הקאפיטליך. אנכי באמת אינני בקי בענינים האלה... אך בעיקר הדבר גם מדעתי נוטה לדברי הגה"צ מסאטמר זלה"ה, כי על כל פנים כבר נתפשטו הקאפיטלען... עוד קודם הזמן של מרן הבית יוסף הרמ"א זלה"ה אשר מפיחם אנו חיים... ולא ערערו על זה... על כן לדעתי יוכל להדפיס גם התשובה מהגאון דסאטמר. והגם שכתב שם שהם הלכה למשה מסיני, יוכל היות שאינו כן, על כל פנים כבר נתפשט המנהג".

הגאון ממאד כתב: "והנה על דבר מה שכתב בתשובה הגה"צ ז"ל בהנמצא בכל הזומשים סדר קאפיטל, הוא גם כן הלכה למשה מסיני... כיון דלא הזכיר בש"ס שום רמז מזה... ואם כן אפשר כי הקאפיטלען אינן רק למנין הפסוקים... ועכ"פ אינן בכלל מה שכתוב במס' נדרים פסוקים הלכה למשה מסיני, דאינן נקראים פסוקים, אלא פרקים שכוללים כמה וכמה פסוקים... לענ"ד לא ידפיס

חשובה הנ"ל עד אשר תמצא... איזה הכרעה, והלא יש מקום להדפיס בהשמטות ואם לא ימצא דבר מכריע לענ"ד ידפיסה עם מה שכתבתי ב"תל תלפיות".
 שתי התשובות האלה נדפסו אפוא כעצת הגאון ממאד ב"תל תלפיות" שנת תרס"ג.⁵¹

משימה לא קלה קיבל עליו הרב מ"י חכמוני אשר במאמרו "על הפרקים והפרשיות" בירחון "ההר" בירושלים⁵². הוא רוצה להוכיח ש"חלוקה זו לפרקים עוד בימי חכמי המשנה נעשתה. אין הוא יכול להסכים "שרבותינו הקדמונים — שהיתה אזנם ערה ועינם פקוחה שלא לתת לשום זמורת זר להשתל בתוך היהדות המסורתית, לא חלו ולא הרגישו כלל בוצעו שכזה שחלטה בחלוקת המקרא ע"י ידים זרות". אם "חלטה כל המהפכה שבחלוקת התנ"ך לפרקים "קפיטלים" בלע"ז בין לילה על ידי איזה כומר או שני כומרים קטולים וכבר התחילו בני ישראל להשתמש בחלוקתם ולהוניה את כל המסורת העתיקה שנמשכה לכה"ס מימיה עזרא ואילך, דבר זה אין הדעת סובלתו, שחכמי ישראל שבאותו הדור, יעברו על ענין חשוב שכזה בשתיקה ולא ימצא אף אחד בדור שישיע מתאה וריפה כנגד מהפכה שכזאת בכה"ס".

הוא ממשיך להוכיח ש"כבר האמוראים מדברים ע"ד הפרקים שבספר תהלים שמספרם ק"ן באופן ברור ומחלט". "ובכן בגוגע לספר תהלים אין אפילו חשש כל שהוא שנגעו ידים זרות בחלוק פרשיותיו-פרקיו. והודות להשי"ת שגלותי היום הרפת גלות המקרא מעל פני תהלים". "וכמו שהוכחתי בראיות ברורות ע"ד החלוקה שבספר תהלים שהורתה ולידתה בקדושה, כך אקנה בעזתי"ת למצוא סמוכין גם בגוגע לשאר כה"ס".

ואמנם אין כל תמידה על דברי תמימות אלה. כפי שראינו לא הרגישו בידים הזרות שבחלוקת התנ"ך גם גדולי תורה מפורסמים⁵³.

51 השוה לכאן גם מאמר "תשובות שנגזרו", סיני, כרך כט, עמ' צ—צט.

52 ההד, שנה עשירית, תרצ"ה, חוברת ת, חודש אייר. תגובה קלה על מאמר זה ראה בחוברת ו.

53 ומעניין עד כמה הניחו מחברי ספרים וביניהם גדולי חזרה וזכות מוסעות ולא ביררו מקורם את אמיתת הנחותיהם, בחשבם שכל מה שנדפס בתחשיבים קדמוני הוא. כך לדוגמא יחס בעל ספר "יש שכר" (דיני קריאת התורה) את חלוקת הפרשיות לו גברי לעזרא הסופר, למרות שכבר העירו כי הרבה טעמים חלוקה זו אינה סהלכה והיא לא נזכרת בשום מקור קדמון. על כל זה ראה ב"שערי זהר" להרב ראובן מרגליות, הוצאת מוסד הרב קוק, דף נט, על מס' מגילה דף כב, א, ד"ה כל פסוקא וכו'.